Indische Letteren

Tijdschrift van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde

Indische Letteren

Tijdschrift van de
Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde

Onder auspiciën van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden

Redactie: Arnoud Arps, Jacqueline Bel, Goran Bouaziz (secretaris), Petra Boudewijn, Marijke Denger, Rick Honings (hoofdredacteur en voorzitter), Geert Onno Prins, Coen van 't Veer (penningmeester).

Hoofdredacteur: Rick Honings, e-mail: r.a.m.honings@hum.leidenuniv.nl

Tekstredactie: Susanne Onel

Ledenadministratie, productie en distributie: Uitgeverij Verloren BV, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
Tel.: 035-6859856 | e-mail: bestel@verloren.nl

www.indischeletteren.nl ISSN 0920-6949

Inhoud

Redactioneel 1
Rick Honings, *In Memoriam Peter van Zonneveld (1948-2025)* 3
Anneloes Timmerije, *In Memoriam Fred Lanzing (1933-2025)* 10
Lisa Kuitert, *In druk, onder druk. De betekenis van de invoering van de boekdrukkunst voor Nederlands-Indië* 14
Uitnodiging Tiende Indische Letteren-lezing 47

Afbeelding op omslag: Gezin op de veranda met op de voorgrond een leestrommel. Collectie Tropenmuseum, Amsterdam.

In Memoriam Peter van Zonneveld (1948-2025)

Rick Honings

Op donderdag 20 november 2025 hebben we afscheid moeten nemen van een bijzonder, kleurrijk en beminnelijk mens: onze erevoorzitter Peter van Zonneveld. Hij overleed na een ziekbed van enkele weken in een hospice in Ouderkerk aan de Amstel.

Peter van Zonneveld werd op 3 september 1948 geboren. Hij groeide op in Leiden, waar hij de lagere school bezocht. Daarna ging hij naar het Bonaventura Lyceum. Hier ontmoette hij Boudewijn Büch. Het markeerde het begin van een bijzondere vriendschap. Samen maakten ze deel uit van de redactie van schoolkrant *De Vonk*. In deze periode werd Peter gegrepen door Godfried Bomans, aan wie hij veel verschuldigd was; als eerbetoon zou hij later diens verzamelde *Werken (1996-1999)* helpen uitgeven. In de zomer van 1959 had hij Bomans' *Erik of het klein insectenboek* gelezen, en later volgden ook *Pieter Bas* en zijn opstellen. Het was Bomans die Peter op het spoor zette van Willem Bilderdijk, Charles Dickens, Nicolaas Beets en Piet Paaltjens, auteurs die later een belangrijke rol in zijn leven zouden gaan spelen. In 1967 publiceerde hij in de schoolkrant al een lofdicht op Bilderdijk. Goethe was een andere favoriet.

Peter van Zonneveld, 2013.

Amsterdam en Leiden

In 1967, na zijn eindexamen, ging Peter Nederlands studeren in Amsterdam, waar hij op kamers ging; hij heeft er sindsdien altijd gewoond. Hij was gefascineerd door *Het land van herkomst* (1935) van E. du Perron, en ook *De stille kracht* (1900) van Couperus vond hij prachtig. Adriaan van Dis was zijn jaargenoot. Na zijn kandidaats ging Peter vergelijkende literatuurwetenschap en biologie studeren. Vlak daarvoor had hij, tijdens een bezoek aan de Leidse Hortus Botanicus, de schoonheid van de botanie ontdekt.

Zijn leermeester in de literatuurwetenschap was Jan Kamerbeek jr. Op 1 september 1975 studeerde Peter af. Voor zijn scriptie over Goethe en de Romantiek had hij onderzoek gedaan in Hamburg. Adriaan van Dis zorgde ervoor dat hij er een artikel over kon schrijven voor *De Gids*, waar hij trots op was. Een dag na zijn afstuderen begon hij aan een baan als wetenschappelijk medewerker bij de opleiding Nederlands in Leiden. Van 1975 tot 1981 had Peter een halve baan, daarna kreeg hij een volledige aanstelling. Hij zou tot aan zijn pensioen 2013 in Leiden werkzaam blijven. Hij vond het leuk om colleges te geven en artikelen te schrijven, en hij gaf graag lezingen. Omdat hij op Goethe was afgestudeerd

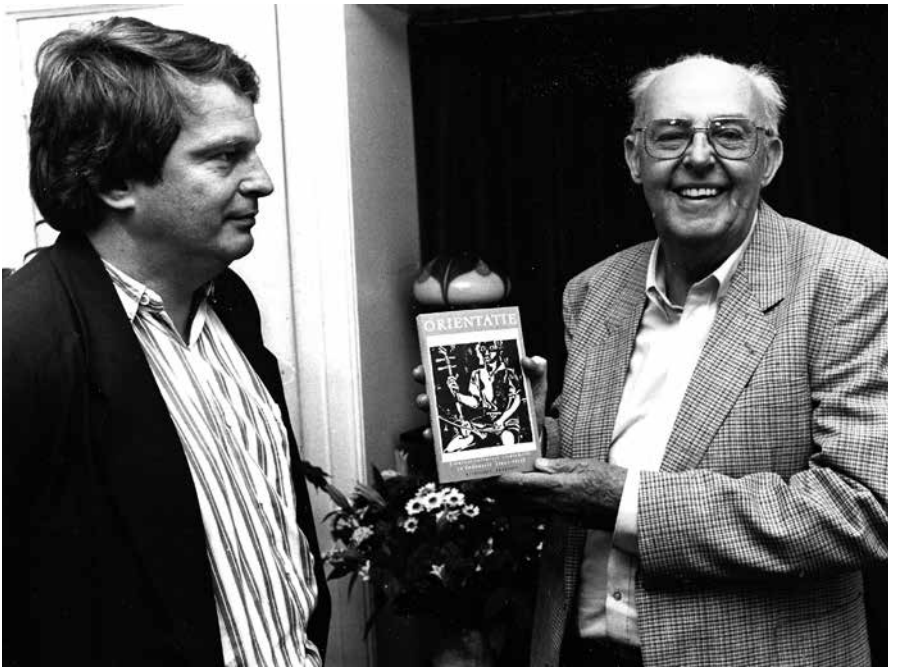

Peter van Zonneveld en Rob Nieuwenhuys, 1988.

en van negentiende-eeuwse literatuur hield, begon hij daarover te doceren. Vooral over de auteurs die hij dankzij Bomans had leren waarderen, zoals Beets en Bilderdijk, maar ook over onderwerpen als de Romantiek, negentiende-eeuwse leescultuur, vampirisme, almanakken, kinderboeken en veel meer.

Ook begon hij in deze periode, op uitnodiging van zijn studievriend Adriaan van Dis, voor NRC *Handelsblad* te schrijven. Het resulteerde in een paar honderd artikelen, waaruit het boek *Aardse paradijzen* (1985), over botanische tuinen in Europa en Azië, tot stand kwam. Later ontstonden op die manier ook *Behouden huizen, in literatuur, wetenschap en kunst* (1989) en *Romantische reizen. Omzwervingen in de negentiende eeuw* (1991). Dankzij die artikelen op de Achterpagina maakte een breder publiek kennis met zijn talent voor het vertellen van bijzondere verhalen en pakkende anekdotes.

Indische Letteren

In de jaren tachtig kreeg Peter er een tweede onderzoeksbelangstelling bij: de Indische Letteren. Het was Gerard Termorshuizen die zijn interesse daarvoor opriep. Gerard was verbonden aan het KITLV en was bezig om de romans van P.A. Daum (1850-1898) opnieuw uit te geven. Hij schonk Peter *Uit de suiker in de tabak* (1884), dat zo in de smaak viel dat hij in korte tijd alle tien koloniale romans van Daum las. In Peters woorden: 'Mijn enthousiasme was enorm. Ik wijdde er een paginagroot artikel aan in de krant en besloot een werkgroep over dit onderwerp te geven.' Dat alles leidde weer tot het geven van nieuwe colleges en werkgroepen over de Nederlands-Indische literatuur. Ook begeleidde hij scripties over dat onderwerp.

In 1985 stond Peter aan de wieg van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde. Zijn ervaring bij de Werkgroep De Negentiende Eeuw, die hij in 1976 samen met Marita Mathijsen had opgericht, kwam hem daarbij goed van pas. Peter heeft in zijn 'Indische memoires' zelf beschreven hoe dat ging. Op 14 februari 1985 ging hij langs bij Rob Nieuwenhuys. Peter kende hem al, maar nu had Nieuwenhuys gehoord dat Peter ook met Indië bezig was. Het leek Peter een leuk idee om Reggie Baay, die bij hem was afgestudeerd op een Indisch onderwerp, mee te nemen. Tijdens hun bezoek vroeg Nieuwenhuys of ze hem wilden helpen bij de herziening van zijn *Oost-Indische Spiegel* (1972). Daar voelde Peter niets voor, vanwege diens nogal eigenzinnige werkwijze. Daarom stelde hij voor om een werkgroep op te richten waar iedereen die belang stelde in de Indisch-Nederlandse letterkunde zich bij kon aansluiten. Nieuwenhuys vond het een uitstekend idee. Met een priemende vinger wees hij naar Peter en zei: 'Jij wordt voorzitter!' Vervolgens wees hij naar Reggie Baay en riep: 'En jij wordt secretaris!'. 'En zo', schreef Peter later, is onze Werkgroep geboren, daar op Stadionweg 98 tweehoog in Amsterdam.'

Vanaf dat moment organiseerde Peter, samen met anderen, meerdere keren per jaar lezingenmiddagen en symposia. In 1986 verscheen het eerste nummer van *Indische Letteren*. En hij startte een Indische letteren-reeks met heruitgaven van Indische romans.

Peter van Zonneveld, Bert Paasman en Rob Nieuwenhuys, werkend aan het Oost-Indisch Magazijn, 1990.

Zelf begon hij ook artikelen en boeken over Indië te publiceren. In 1992 kwam *De moord op Fientje de Feniks. Een Indische tragedie* uit, en in 1995 verscheen zijn *Album van Insulinde. Beknopte geschiedenis van de Indisch-Nederlandse literatuur* (1995). Ook publiceerde hij enkele novellen waarin Indië een rol speelt: *Het geheim van de Leidse Hortus* (1990) en *Het stempel van Batavia* (1991). Met Bert Paasman stelde hij twee bloemlezingen samen: *De sarong van Adinda. Liefdespoëzie uit Insulinde* (1992) en het *Album van de Indische poëzie* (2014). En met Olf Praamstra maakte hij het boek *Omstreden paradijs. Ooggetuigen van Nederlands-Indië* (2010).

Dankzij zijn enthousiasme en gedrevenheid wist Peter jonge mensen te mobiliseren. Studenten nodigde hij uit om een lezing te houden voor de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde. Als het publiek soms kritische vragen stelde, nam hij het steevast voor zijn studenten op. Ook andere belangstellenden stimuleerde hij om actief te worden in de Werkgroep. Als er conflicten waren in de redactie, probeerde hij de boel bij elkaar te houden. Omdat hij zoveel tijd aan de *Indische Letteren* besteedde, duurde het lang voordat hij eraan toekwam zijn proefschrift, waaraan hij al jaren werkte, te voltooien. Pas in 1993 verdedigde hij *De Romantische Club. Leidse student-auteurs 1830-1840* in het Leidse Academiegebouw.

Bilderdijk en Indië

Ik leerde Peter kennen toen ik in 2002 in Leiden Nederlands ging studeren. Zijn inleidende college negentiende-eeuwse letterkunde maakte diepe indruk op me. Door Peters enthousiasme besloot ik me in de negentiende eeuw te specialiseren. Toen ik in 2007 een promotieplaats verwierf om een proefschrift over het Leidse literaire leven te schrijven, werd Peter vanzelfsprekend mijn dagelijkse begeleider. Enkele keren per week wandelden we samen door de Leidse Hortus. Ik vertelde hem dan wat ik allemaal had gelezen, wat bij hem allerlei associaties teweegbracht. Vaak heb ik me verbaasd over zijn fenomenale geheugen. Welk onderwerp ik ook aansneed, Peter wist er een anekdote bij te vertellen. Ook de bezoekers van de lezingenmiddagen van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde zijn daar vaak getuige van geweest. In 2010 werd Peter voor zijn vele verdiensten benoemd tot ridder in de Orde van Oranje Nassau.

Na mijn promotie werd ik postdoc in Berlijn. Intussen hadden we het plan opgevat om samen een biografie van Bilderdijk te schrijven, waaraan Peter al decennia eerder met Boudewijn Büch was begonnen. Peter zocht me op in Berlijn. Natuurlijk wandelden we daar door de *Botanischer Garten*, en bewonderden we de Gingko Biloba, de door Goethe in een gedicht bezongen boom met het karakteristieke blad. Van daaruit reisden we samen naar Weimar, waar we ons onderdompelden in de wereld van Goethe. Op een terras bespraken we enkele hoofdstukken in wording. Het was een samenwerking om nooit te vergeten. Onze biografie *De gefnuikte arend. Het leven van Willem Bilderdijk (1756-1831)* verscheen in 2013.

Datzelfde jaar ging Peter met pensioen. In het Leidse Lipsius-gebouw gaf hij een afscheidscollege onder de titel: '"Vaarwel mijn lieve Julius!" Schrijverszonen in Indië'. De tekst publiceerde hij in *Indische Letteren*. Samen stelden we nog een Tekst in Context-boekje samen over de *Camera Obscura* (2014) en de bundel *Een tint van het Indische Oosten.*

Peter van Zonneveld tijdens een borrel van Indische Letteren*, 2013.*

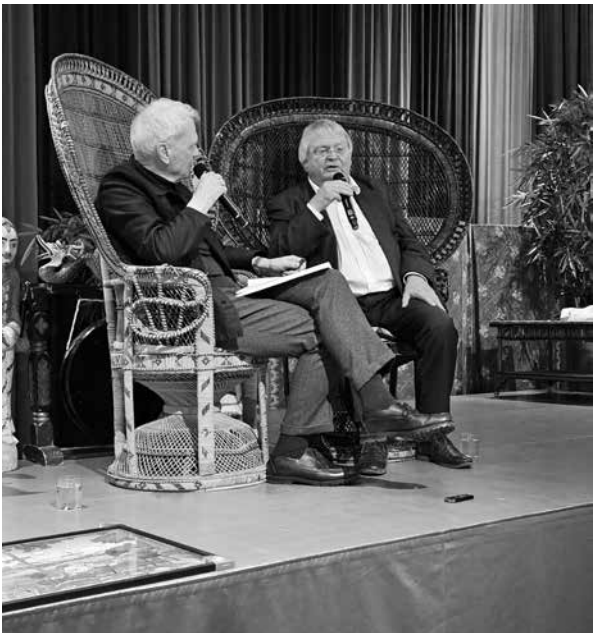

Adriaan van Dis in gesprek met Peter van Zonneveld tijdens het Bronbeek-symposium 2022.

Reizen in Insulinde, 1800-1950 (2015). In 2016 was ik er getuige van dat Peter werd benoemd tot erelid van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Daarmee trad hij, zoals hij zelf graag benadrukte, in de voetsporen van auteurs als Willem Bilderdijk en Hella S. Haasse.

De laatste jaren

In de jaren daarna bleef Peter actief, al deed hij het wat rustiger aan. Nu was er meer tijd om uitstapjes te maken, tentoonstellingen te bezoeken, koffie te drinken op een terras of in de Amstel te zwemmen. Hoewel we hierna geen boeken meer maakten, bleven we samenwerken, onder meer in de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde. Peter bleef uiteindelijk 37 jaar voorzitter; in 2022 werd hij erevoorzitter en droeg hij het stokje aan mij over. Maar ook daarna bleef hij een trouwe bezoeker van lezingenmiddagen en symposia. In 2025 kwam Peters laatste publicatie uit, een heruitgave van de Indische roman *Doodsengel* (1940) van Mick de Vries, die hij samen met Xaviera Hollander verzorgde.

Peter was een bon vivant en een levensgenieter, die van alles hield wat het leven te bieden heeft (en daarin soms moeilijk maat kon houden), zoals lekker eten (vooral Indisch eten natuurlijk) en drank. Ik herinner me als de dag van gisteren dat hij me vertelde dat

hij voor het eerst Spekkoeklikeur had gedronken; heerlijk vond hij dat. En natuurlijk verzamelde hij boeken. Er was geen muur in zijn meerdere verdiepingen tellende huis in de Parnassusstraat in Amsterdam waar hij geen boeken had staan. Zijn collectie bestond uit een kleine twintigduizend titels. Maar hij hield ook van films, BBC-kostuumdrama's en van de natuur.

Op 14 oktober 2025 kreeg Peter te horen dat hij ongeneeslijk ziek was. 'Ik ben niet in paniek,' appte hij die avond, en hij schreef, verwijzend naar Winston Churchill: 'The beginning of the end.' Toen ik hem kort daarna bezocht, grapte hij: 'Ik had een gesprek met mijn behandelend geneesheer en ik had niet het idee dat de onco…loog.' Peter had gehoopt dat hij nog meer tijd had, onder meer om het veertigjarig bestaan van onze Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde bij te wonen, waar hij zich erg op verheugde, maar zijn gezondheid ging razendsnel achteruit. Op 7 november werd hij opgenomen in een hospice in Ouderkerk aan de Amstel. Bang voor de dood was hij niet. Op donderdag 20 november 2025 is hij om 20.00 uur overleden, en negen dagen daarna hebben we hem naar zijn laatste rustplaats op begraafplaats Zorgvlied gebracht. De dag erna vierden we in Bronbeek het veertigjarig bestaan van de Werkgroep die Peter zo dierbaar was. Wat blijft zijn Peters boeken en artikelen, en de herinneringen aan zijn warme en markante persoonlijkheid.

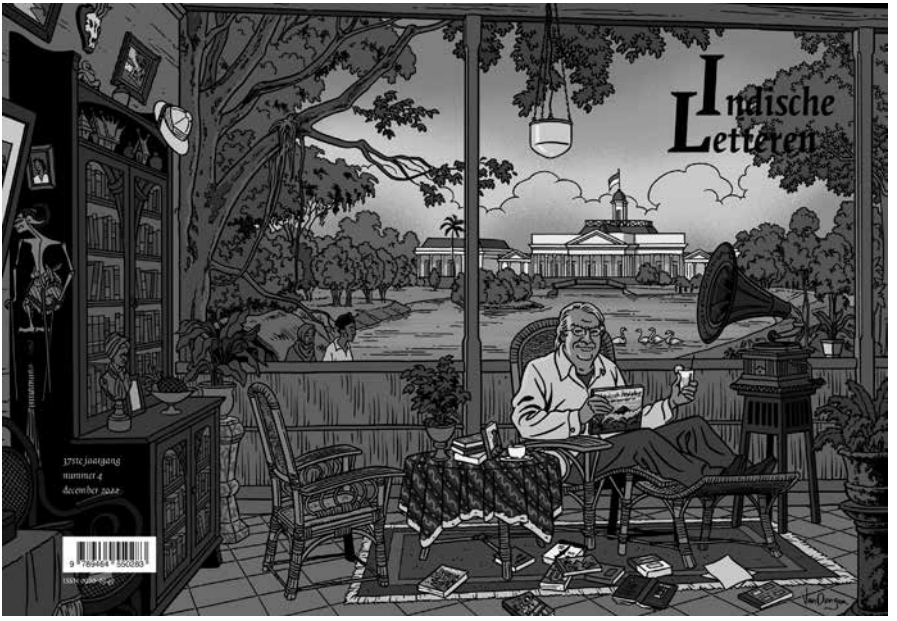

De door Peter van Dongen gemaakte tekening van Peter voor het omslag van Indische Letteren *(2022).*

Indische Letteren

Tijdschrift van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde

Uitgever: Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Lidmaatschap van de Werkgroep: het lidmaatschap van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde staat in principe open voor iedereen. De contributie bedraagt € 40,– per jaar (abonnementen buitenland € 50,–). Leden ontvangen het tijdschrift gratis. Men kan zich opgeven als lid door de contributie over te maken op nummer NL65INGB0001977068 van ING Bank ten name van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde te Leiden, onder vermelding van 'Indische Letteren nieuw lid' en uw volledige adres. Mail uw gegevens en e-mailadres ook naar bestel@verloren.nl.

Sobat worden van de Werkgroep: u kunt sobat van Indische Letteren worden door een bedrag van minimaal € 75,– over te maken. Uw naam wordt dan in het tijdschrift vermeld. *Indische Letteren* is ondergebracht bij de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde en is door de Belastingdienst aangewezen als culturele ANBI-instelling met een RSIN/fiscaal nummer 800341739. Giften aan de Werkgroep zijn fiscaal aftrekbaar.

Losse nummers: € 12,50 inclusief portokosten Nederland. Voor het buitenland worden extra portokosten berekend. Het totale bedrag graag vooraf overmaken op rekening: NL65INGB0001977068 t.n.v. Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde te Leiden, o.v.v. het betreffende nummer en uw adresgegevens.

Aanwijzingen voor de auteurs: aanwijzingen voor het aanleveren van kopij worden door het redactiesecretariaat of de hoofdredacteur toegezonden.
De redactie behoudt zich het recht voor aangeboden kopij voor plaatsing te wijzigen of te weigeren.

Productie: Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum, www.verloren.nl.

Sobats: Jan Buijsse, Charles van Dam, Françoise van Donselaar, T. van der Geugten, Corrien Marx-Molenaar, Janus Raaijmakers, Susanne Onel, J.L. Petri, mr. A.Th.A. Roodnat, Coen van 't Veer, Jan Hendrik Wille, Piet de Jong, Marjoleine Zieck.

ISSN 0920-6949

LEEFTREN

41ste jaargang / nummer 1 / maart 2026